

“จากโรงทานสู่เรือนจำ” ว่าด้วยคุณค่าและแก้ไขการเยียวยาผู้กระทำผิด

ผ่านวิชาชีพนักสังคมสงเคราะห์ในกระบวนการยุติธรรม

“From Almshouse to Pirson”: On Value and Rehabilitation for the Offenders through the social workers profession in criminal justice

Received: 16/04/2564

Revised: 07/06/2564

Accepted: 09/06/2564

ปริญญญา หวันเหล็ม¹

Parinya Wanlem¹

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งอธิบายตำแหน่งแห่งที่ของวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ในกระบวนการยุติธรรม ครอบคลุมถึงแหล่งกำเนิด หลักการ ฐานคิด และขอบเขตของศาสตร์การสังคมสงเคราะห์ อันมีใจความสำคัญเพื่อสนับสนุนส่งเสริมความเป็นธรรมทางสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทั้งในลักษณะการทำงานร่วมกับ “ผู้ใช้บริการ” ซึ่งความหมายรวมถึงปัจเจกบุคคล ครอบครัว กลุ่ม องค์กร และชุมชนต่างๆ นักสังคมสงเคราะห์มีความละเอียดอ่อนต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม และชาติพันธุ์และมุ่งมั่นเพื่อยุติการเลือกปฏิบัติ การพิทักษ์สิทธิ์ การกดขี่ ความยากจน และรูปแบบอื่นๆ ของความไม่เป็นธรรมทางสังคม ทั้งนี้กรอบการปฏิบัติงานของงานสังคมสงเคราะห์ในกระบวนการยุติธรรม ถือเป็นหนึ่งส่วนที่มีความสำคัญภายใต้สังกัดกระทรวงยุติธรรม ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของงานสังคมสงเคราะห์ที่มุ่งสนับสนุน และลดความเหลื่อมล้ำของสังคม ซึ่งเป็นการปฏิบัติงานภายใต้กรอบคิดกระบวนการยุติธรรมที่มุ่งการเยียวยาแก้ไขและฟื้นฟูความเสียหายที่เกิดขึ้นแทนการลงโทษและมองว่าการควบคุมอาชญากรรมเป็นหน้าที่ของชุมชน ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้รูปแบบที่เหมาะสมกับสภาพสังคมวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่อันเป็นความท้าทายในกระบวนการยุติธรรมสมัยใหม่

คำสำคัญ: คุณค่า, แก้ไขเยียวยา, นักสังคมสงเคราะห์, กระบวนการยุติธรรม

ABSTRACT

This article aims to explain the position of professional social workers. and the social workers profession in criminal justice. It covers the origins, principles, concepts, meanings and scope of the fundamental of social work. Also, the challenging in meaning of social worker. It begins with the foundation and evolution of the social work profession that aims to support

¹ นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรอาชญาวิทยาและกระบวนการยุติธรรม ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ PhD. student Criminology and Justice Course, Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University

*E-mail: pwanlem@gmail.com

and promote social justice. and social change with social workers sensitive to cultural diversity and ethnicity and strives to end discrimination. Rights protection, oppression, poverty and other forms of social injustice In this regard, the framework of social work in criminal justice It is one of the important parts under the Ministry of Justice. It reflects the importance of social work aimed at redressing and rehabilitating damages instead of punishment, and sees crime control as a duty of the community. which can apply a model that is suitable for the social and cultural conditions of each area, which is a challenge in the modern criminal justice.

Keywords: Value, Rehabilitation, Social Worker Profession, Criminal Justice

บทนำ

"...การสังคมสงเคราะห์นั้นมีความหมายกว้างขวางมาก กินความถึงการดำเนินการทุกอย่างที่จะช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ หรือกลุ่มคนที่ร่วมกันเป็นสังคม เป็นชาติ และผู้ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ ให้มีความสุขทั้งทางกายและจิตใจให้ได้มีปัจจัยอันจำเป็นแก่การครองชีพคือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และการบำบัดโรคภัยไข้เจ็บ ได้รับการศึกษาอบรมตามควรตลอดจนมีความรู้ที่จะนำมาเลี้ยงชีพโดยสุจริต เพื่อความเรียบร้อยและความเป็นปึกแผ่นของสังคม..."

(พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ๒๖ มีนาคม ๒๕๐๕)

การสังคมสงเคราะห์มีการสั่งสมองค์ความรู้มายาวนานพร้อมๆ กันกับประวัติศาสตร์การเกิดขึ้นของมนุษยชาติ เป็นศาสตร์แห่งการสร้างความเท่าเทียม ลดความเหลื่อมล้ำ สร้างความรักและการมีใจให้การช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ การให้การช่วยเหลือผ่านประวัติศาสตร์มนุษยชาติจะได้รับการเรียนรู้อย่างไรก็แล้วแต่ย่อมมีความแตกต่างกัน บทความชิ้นนี้ มีเป้าหมายเพื่อนำไปสู่ความเข้าใจ และความเป็นมาของการสังคมสงเคราะห์ รวมถึงบทวิเคราะห์ที่สอดแทรกที่ชวนให้ผู้อ่านหวนกลับมาทำความเข้าใจในความหมายของคำว่า “Social Work” ซึ่งมักจะมีความเข้าใจที่แตกต่างกันในความหมายและการรับรู้ของสังคมยังไม่กินความครบถ้วน ดังนั้นบทความนี้เริ่มต้นจากการนำเสนอความเป็นมาทางประวัติศาสตร์เรื่อยมา จวบจนสถานะที่กำลังดำเนินอยู่ในปัจจุบันองค์ความรู้ทางสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ วิชาการและวิธีวิทยาอย่างรัดกุม กล่าวคือ ในยุคเริ่มต้นนั้นอาจมาจากความรู้สึกสงสารเวทนา ความเมตตา ความรัก และด้วยความเปลี่ยนแปลงแห่งยุคสมัยทำให้การสังคมสงเคราะห์จำเป็นต้องมีวิธีการและทักษะเฉพาะตัวที่เป็นมาตรฐานสากล จึงเป็นรูปแบบการปฏิบัติงานที่จำเป็นต้องอาศัยความเชี่ยวชาญและหลักคิดที่ได้รับการฝึกฝน เพราะปฏิเสธไม่ได้ว่าผู้ปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์นั้นเผชิญกับผู้ให้บริการที่เป็นกลุ่มเปราะบางทางสังคม อีกทั้งนโยบายสังคมต่างๆ ที่รัฐจัดสรรนั้นมีความสำคัญต่อการกำหนดชะตาชีวิตของผู้ได้รับประโยชน์โดยตรง จึงจำเป็นที่ผู้ปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์พึงปฏิบัติหน้าที่ด้วยความแม่นยำ

ในหลักการและพึงระมัดระวังทุกการตัดสินใจขณะระหว่างปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งหลักการเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ต้องการความเข้าใจพื้นฐานที่ชัดเจนในความหมายที่เชื่อมโยงกับนักสังคมสงเคราะห์วิชาชีพ

วิวัฒนาการของการสังคมสงเคราะห์

เป็นที่รับรู้กันว่าหากจะสืบสาวราวเรื่องไปดูวิวัฒนาการของ “การสังคมสงเคราะห์” ในประวัติศาสตร์ที่เคยมีการบันทึกไว้ คงย้อนไปในประเทศอังกฤษที่ได้ออกกฎหมายสงเคราะห์คนจนฉบับแรกของโลก เรียกว่า Elizabethan Poor Law ซึ่งเป็นกฎหมายที่แบ่งประเภทของ “คนจน” โดยมีใจความสำคัญในกฎหมายว่า คนจนที่มีร่างกายแข็งแรงสามารถทำงานได้ จะถูกส่งกลับไปภูมิลำเนาเดิมและหางานให้ทำ ส่วนคนจนที่เป็นคนพิการทำงานไม่ได้ รวมทั้งเด็กอายุไม่เกิน ๒๑ ปีนั้น จะถูกส่งไปรับบริการที่หน่วยสังคมที่เรียกว่า “โรงทาน (Alms house)” ส่วนเด็กกำพร้า อนาคต และอื่นๆ ก็จะถูกส่งให้เข้าไปรับการเลี้ยงดูที่โรงทานอีกเช่นเดียวกัน โดยที่การให้การช่วยเหลือในลักษณะนี้ยังไม่รูปแบบหรือวิธีวิทยาเข้ามาใช้มากนัก

อีกหนึ่งต้นกำเนิดที่สำคัญคือ ประเทศสหรัฐอเมริกาในยุคเริ่มต้นของงานสังคมสงเคราะห์นั้นมีความคิดจากความสงสาร เมตตา โดยมีการส่งคนซึ่งมีใจรักที่จะให้ความช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ซึ่งจะปฏิบัติงานในลักษณะการออกไปศึกษาปัญหาความต้องการของผู้มีปัญหา ถึงบ้าน จากนั้นก็นำปัญหามาพูดคุยกันเพื่อหาทางช่วยเหลือและแก้ไขปัญหา โดยผู้ที่ออกไปค้นหาผู้ประสบปัญหาต่างๆ เหล่านี้เรียกว่า “นักสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย” หรือ “นักสังคมสงเคราะห์ระดับบุคคล” และผู้ที่ได้รับการยกย่องว่า เป็นผู้บุกเบิกงานสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย คือ แมร์รี อี ริชมอนด์ (Marry E. Richmond) ผู้เริ่มต้นการศึกษาสังคมสงเคราะห์ ที่ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาในลักษณะวิชาชีพนั้นเกิดขึ้นภายใต้หลักสูตรที่ชื่อว่า “Summer School on Philanthropic” ในมลรัฐนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยแมร์รี ริชมอนด์ ภายใต้องค์กรการกุศลที่เรียกว่า “Charity Organization Society of New York (COS)” ในปี ค.ศ.1904 เป็นหลักสูตร 1 ปี และในปี ค.ศ.1911 ได้พัฒนาเป็นหลักสูตร 2 ปีภายใต้สถาบัน “The New York School of Philanthropy” และในส่วนของมลรัฐชิคาโกก็มีการจัดตั้ง “The Hull House” ที่เกิดจากความร่วมมือระหว่างสภาสามัญแห่งมลรัฐชิคาโก และมหาวิทยาลัยแห่งชิคาโก ปี ค.ศ. 1903 จนกลายเป็น “The University of Chicago School of Social Service Administration” จัดการเรียนการสอนวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ในระดับบัณฑิตศึกษาขึ้นที่แรกในมหาวิทยาลัย โดยมีเจน แอดดัมส์ (Jane Addams) เป็นผู้นำในการขับเคลื่อน (กิตติพัฒน์ นนทปัทมเดช, 2550, น. 4-5)

ที่มาของสังคมสงเคราะห์ข้างต้น เห็นได้ว่ามีนักสังคมสงเคราะห์สุภาพสตรี 2 ท่าน คือ แมร์รี อี ริชมอนด์ (Marry E. Richmond) และ เจน แอดดัมส์ (Jane Addams) ซึ่งเป็นนักสังคมสงเคราะห์ที่ทำงานภายใต้องค์กรเดียวกันที่เรียกว่า National Conference of Charities Corrections (NCCC) และกลายมาเป็น National Conference of Social Welfare ในปัจจุบัน กล่าวได้ว่าบุคคลทั้ง 2 ท่านเป็นผู้บุกเบิกงานสังคมสงเคราะห์ แต่อย่างไรก็ตามแล้วแต่ทางด้านแนวคิดของทั้งสองนั้น ไม่สอดคล้องหรือเป็นไปในทางเดียวกัน กล่าวคือ

แมร์รี ริชมอนด์ (Marry E. Richmond) นั้นมีฐานคิดที่ได้รับอิทธิพลจากกลุ่ม Social Darwinism โดยเชื่อว่า ปัญหาความยากจนเกิดขึ้นจากบุคลิกลักษณะของปัจเจกเอง การแก้ปัญหาจึงต้องให้การศึกษา ปรับวิธีคิด

ปรับสังคมและฟื้นฟูสภาพแวดล้อมของคนจน อีกทั้งมองว่า การให้หลักประกันทางสังคมจะไม่ช่วยแก้ปัญหาความยากจน เพราะจะทำให้คนจนเกียจคร้าน ไม่ยอมทำงาน ไม่พึ่งพาตัวเอง และจะจนมากขึ้น ดังนั้นการให้การช่วยเหลือในทัศนะของริชมอนด์จึงเป็นไปในลักษณะการเยี่ยมบ้าน (Friendly Visitors) โดยอาสาสมัครที่มีฐานะดีจากชุมชนใกล้เคียงจะเป็นผู้ปฏิบัติงาน ใช้การสัมภาษณ์คนจนภายใต้ชื่อองค์กร Charity Organization Society (COS) โดยสัมภาษณ์เพื่อหาข้อเท็จจริงว่ามาตัดสินใจว่าปัจเจกนั้นๆ “สมควรจน” หรือ “ไม่สมควรจน” ซึ่งวิธีคิดตามแนวทางนี้ถือเป็นการบุกเบิกการทำงานด้านครอบครัวบำบัด และการสังคมสงเคราะห์เฉพาะรายในระยะต่อมา (กิตติพัฒน์ นนทปัทมเดกุล, 2550, น. 4-5)

ส่วนฐานคิดของ เจน แอดดัมส์ (Jane Addams) แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงกับแนวคิดแรก ซึ่งแอดดัมส์นั้นได้รับอิทธิพลจากปรัชญาปฏิบัตินิยมของ John Dewey ที่มุ่งเน้นการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ไปที่การจัดสวัสดิการกับชุมชน โดยไม่ต้องพิสูจน์ว่าปัจเจกนั้นเป็นคนจนจริงหรือแกล้งจน โดยมีแนวทางการปฏิบัติงานที่เป็นไปในลักษณะเพื่อนบ้านช่วยเหลือเพื่อนบ้าน กล่าวคือ ชุมชนให้การสอดส่องดูแลกัน โดยยึดหลักเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนในชุมชน ซึ่งแนวทางการปฏิบัติงานในลักษณะนี้ต่อมาได้พัฒนาไปสู่ประเด็น “การพิทักษ์สิทธิ (Advocacy) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ที่กำลังดำเนินอยู่ในปัจจุบัน (กิตติพัฒน์ นนทปัทมเดกุล, 2550, น.4-5)

การสังคมสงเคราะห์ในประเทศไทย

หากกล่าวถึงต้นกำเนิดการสังคมสงเคราะห์ในประเทศไทยนั้น มีการเริ่มนับการตั้งต้นหลายกระแสด้วยกัน แต่ในทัศนะผู้เขียนเห็นว่าจุดตั้งต้นสำคัญนั้นเริ่มจาก “สมุดปกเหลือง เค้าโครงการเศรษฐกิจ” ของ หลวงประดิษฐมนูธรรม หรือ ปรีดี พนมยงค์ ที่ได้วางรากฐานโครงสร้างสังคมไทยที่ให้มีรัฐส่วนในการรับผิดชอบสวัสดิการสำหรับประชาชนในประเทศ ตั้งแต่การศึกษา การรักษาพยาบาล โดยกล่าวได้ว่า เป็นแนวคิดตั้งต้นในการสร้างประเทศให้เป็นรัฐสวัสดิการ นับว่าเป็นแนวคิดที่ก้าวหน้ามากในยุคสมัยนั้น ประกอบกับในห้วงเวลานั้นเป็นการเปลี่ยนผ่านจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ สู่การปกครองในระบอบประชาธิปไตยทำให้แนวคิดข้างต้นเป็นอันต้องล้มเลิกไปในที่สุด ด้วยความเกรงว่า รัฐบาลจะไม่สามารถหางบประมาณมาสนับสนุนตามแนวคิดดังกล่าวได้ ต่อมาเป็นเหตุให้ถูกต่อต้านในสมัยนายกรัฐมนตรีจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้มีความพยายามคลี่คลายปัญหาโดยจัดตั้ง กรมประชาสงเคราะห์ ขึ้นในปี พ.ศ. 2487 นับว่าเป็นการตั้งต้นของการศึกษางานสังคมสงเคราะห์ขึ้น ภายใต้การขับเคลื่อนหลักของท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ผู้เป็นภริยา โดยจัดตั้งหลักสูตรการศึกษาสังคมสงเคราะห์ 1 ปี จัดการสอนโดยสภาวัฒนธรรมสตรี (Women's Culture Club) ต่อมาในปี พ.ศ.2497 รัฐบาลได้ก่อตั้ง “คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์” ขึ้นในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยอาศัยต้นแบบการศึกษาสังคมสงเคราะห์จากอังกฤษและสหรัฐอเมริกา และได้ดำเนินการจัดการเรียนการสอนเรื่อยมาจวบจนปัจจุบัน

กล่าวโดยสรุปได้ว่า งานสังคมสงเคราะห์ในสังคมไทย ได้เจริญก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็วควบคู่ไปกับการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคม ทั้งนี้ เพราะการพัฒนา ทางด้านวัตถุยิ่งเจริญขึ้นมากเท่าไร ปัญหาทาง สังคมก็ยังมีมาก

ตามขึ้นมาเท่านั้น อาทิ ปัญหา เด็กถูกทอดทิ้ง ปัญหาเยาวชนอาชญากร และอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด ปัญหาความยากจน ปัญหาคนว่างงาน ปัญหาโสเภณี ปัญหาผู้สูงอายุ เป็นต้น งานสังคมสงเคราะห์เป็นงานบริการ เป็นกิจกรรมที่จัดให้กับบุคคลตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นงานที่ให้บริการแก่บุคคล ทั้งที่มีและไม่มีปัญหา ให้เขาสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคม ด้วยความเป็นปกติสุข และมีความสามารถในการพัฒนาสังคมส่วนรวมด้วย

ความหมาย ภาพแทน และประเภทงานสังคมสงเคราะห์ในปัจจุบัน

หากภววิทยาจำเป็นต้องอธิบายและทำความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างผู้รู้กับผู้ถูกรู้ฉันใด การทำความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในหัวใจของงานสังคมสงเคราะห์ก็ย่อมสำคัญฉันนั้น ปัจจุบันงานสังคมสงเคราะห์ประสบกับภาพแทนและความเข้าใจในเชิงหลักการและความหมายที่แตกต่างกันออกไป และเมื่อมีการกล่าวถึงงานสังคมสงเคราะห์มีหลายคนเข้าใจว่า การสังคมสงเคราะห์ คือ การกุศล การแจกเงิน การแจกสิ่งของเครื่องใช้ ซึ่งความจริงแล้วนั้น การสังคมสงเคราะห์เดิมที่มีรากฐานมาจากการกุศล ซึ่งอาจเป็นจุดเริ่มต้นที่มีอิทธิพลส่งผลให้กลายเป็นภาพแทนที่นำมาซึ่งความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน ดังนั้นการกุศลจึงไม่ใช่การสังคมสงเคราะห์ โดยที่การสังคมสงเคราะห์นั้นมีรูปแบบและวิธีการปฏิบัติที่แตกต่างกับการกุศลชัดเจน ซึ่งมีการให้ความหมายดังนี้

ยุพา วงศ์ไชย กล่าวว่า สังคมสงเคราะห์ (Social Work) คือ ศาสตร์และศิลป์ของการจัดหาบริการเพื่อช่วยส่งเสริมความสามารถของบุคคลให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ของตน ในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ และดำรงชีพอยู่ได้อย่างเป็นสุข (ยุพา วงศ์ไชย, 2523)

นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์ สรุปไว้ว่า การสังคมสงเคราะห์เป็นศาสตร์ เป็นศิลป์ และเป็นวิชาชีพ ในการที่จะช่วยเหลือผู้ประสบความทุกข์ยาก เดือดร้อน ซึ่งไม่สามารถช่วยตนเองได้ ให้ความสามารถในการแก้ไขปัญหของเขาต่อไป ทั้งโดยการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่มาประยุกต์ใช้เพื่อบรรเทาความต้องการและปัญหาทั้งของบุคคล กลุ่มชน และชุมชน โดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ โดยมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือ ช่วยเขาเพื่อให้เขาช่วยตนเองได้ (นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์, 2540)

ดังนั้น การให้คำจำกัดความสังคมสงเคราะห์จึง สรุปได้ว่า คือ การนำเอาทรัพยากรต่าง ๆ มาใช้อย่างเป็นศิลปและวิธีการทางวิทยาศาสตร์เพื่อช่วยเหลือและตอบสนองความต้องการของบุคคล กลุ่ม ชุมชน เพื่อให้เขาสามารถช่วยเหลือตนเองได้ งานสังคมสงเคราะห์เป็นงานที่ต้องเข้าไปแก้ไขเกี่ยวกับมนุษย์นักสังคมสงเคราะห์จึงต้องทำงานเกี่ยวข้องกับบุคคล กลุ่ม และชุมชนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาที่เกิดขึ้น ดังนั้นนักสังคมสงเคราะห์จึงจำเป็นต้องมีความรู้ในเรื่องของมนุษย์และศาสตร์ต่าง ๆ เช่น จิตวิทยา สังคมวิทยา มานุษยวิทยา ชีววิทยา เศรษฐศาสตร์ ฯลฯ โดยให้ความเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ เป้าหมายของงานสังคมสงเคราะห์นั้นเป็นกิจกรรมหรือการกระทำที่เป็นการป้องกันปัญหาและพัฒนาผู้รับบริการ โดยอาศัยหลักการ วิธีการ กระบวนการปฏิบัติงานทางด้านสังคมสงเคราะห์ เพื่อให้ผู้รับบริการมีคุณภาพชีวิตที่ดี อันนำไปสู่การพัฒนาสังคมโดยรวม นับได้ว่างานสังคมสงเคราะห์เป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่จะนำไปสู่เป้าหมายของงานสวัสดิการสังคม ประชญาที่สำคัญในการปฏิบัติงานก็คือ การช่วยเหลือบุคคล กลุ่ม และชุมชนให้สามารถช่วยตนเองได้ ซึ่งโดยหลักการแล้วงานสังคม

สงเคราะห์มุ่งเน้นการบริหารและการจัดหาบริการให้แก่บุคคล เพื่อส่งเสริมให้บุคคลสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข งานสังคมสงเคราะห์จึงเป็นกระบวนการหนึ่งซึ่งทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนและระบบต่าง ๆ ในสังคม นั่นก็คือการช่วยเหลือบุคคล กลุ่มชน และชุมชน ด้วยการให้คำแนะนำ การจัดหาบริการต่าง ๆ ในชุมชน เป็นต้น และสามารถแสดงความแตกต่างที่เห็นชัดดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบลักษณะการสังคมสงเคราะห์และการกุศล

การสังคมสงเคราะห์	การกุศล
เป็นการช่วยเหลือในระยะยาวจนกว่าผู้รับบริการนั้นจะสามารถช่วยเหลือตนเองได้ในที่สุด	เป็นการช่วยเหลือเฉพาะหน้า ไม่สนใจว่าผู้รับจะสามารถช่วยเหลือตนเองได้หรือไม่
การช่วยเหลือคำนึงถึงศักดิ์ศรีของผู้รับบริการ และถือว่าเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานที่ผู้รับจะต้องได้รับการช่วยเหลือเมื่อมีปัญหา	เป็นการทำบุญ ทำกุศล มีผู้ให้และผู้รับ
การดำเนินงานทำเป็นกระบวนการอาศัยทั้งศาสตร์และศิลป์	การดำเนินงานไม่เป็นกระบวนการ ไม่ต้องอาศัยทั้งศาสตร์และศิลป์
อาศัยนักวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ หรือคนที่ได้รับการอบรมและมีประสบการณ์ทำงานด้านนี้	คนทั่วไปสามารถทำได้โดยไม่ต้องอาศัยนักวิชาชีพสังคมสงเคราะห์

อ้างอิงจาก <http://www.kanchanapisek.or.th/kp6/BOOK12/chapter3/t12-3-l1.htm>

ภาพแทนของการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ถูกแปลความออกในหลายลักษณะ ซึ่งแน่นอนว่ามีความแตกต่างกันอันนำมาซึ่งความเข้าใจอันอาจคลาดเคลื่อนได้ ดังนั้นผู้เขียนจึงมีความต้องการทวนกลับมาทำความเข้าใจกับนิยามของ “สังคมสงเคราะห์” ซึ่งเป็นประเด็นที่มีความสำคัญและเพื่อความเข้าใจที่กระจ่างชัดในบทบาทและสาระสำคัญของการสังคมสงเคราะห์ โดยการแบ่งประเภทของนักสังคมสงเคราะห์มี 3 ประเภท

1. นักสังคมสงเคราะห์อาชีพ หมายถึง ผู้ที่ได้ผ่านการศึกษาทางสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ จากสถาบันการศึกษาทางสังคมสงเคราะห์ จนได้ปริญญาทางด้านนี้ ถึงแม้ว่าจะไม่ปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ เราก็ก็นิยามว่า นักสังคมสงเคราะห์อาชีพ

2. ผู้อาสาปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า "อาสาสมัคร สังคมสงเคราะห์" หมายถึง ผู้ที่มีความศรัทธาในการทำงาน เพื่อสาธารณประโยชน์ โดยไม่รับเงินเดือน หรือค่าตอบแทนใดๆ งานที่ทำเป็นงานที่ไม่เหลือความสามารถ และรับทำ โดยพิจารณาตามเวลาว่างที่มี

3. ผู้ช่วยงานสังคมสงเคราะห์ หมายถึง ผู้ทำงานเคียงข้างนักสังคมสงเคราะห์อาชีพ ให้ความช่วยเหลือเตรียมงาน และมีส่วนร่วมในการทำงาน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของวิชาชีพ คนเหล่านี้ไม่มีคุณวุฒิทางสังคมสงเคราะห์ การทำงานนั้นได้รับค่าตอบแทน

ข้างต้นคือความหมายและคำจำกัดความที่อธิบาย “สังคมสงเคราะห์” ในเชิงหลักการ หากแต่ในปัจจุบันยังมีความพัวพันในความเข้าใจ และการรับรู้ของสังคมที่ต้องการการถกเถียงเพื่อเปิดพื้นที่สู่ความเข้าใจอันถ่องแท้ของความหมายในคำนี้ เพื่อสามารถเข้าใจความแตกต่างของการกุศลและการสังคมสงเคราะห์ที่ชัดเจน

งานสังคมสงเคราะห์ในกระบวนการยุติธรรมไทย

หากกล่าวถึงตำแหน่งแห่งที่ของงานสังคมสงเคราะห์ในกระบวนการยุติธรรมในประเทศไทย คำว่า “งานสงเคราะห์” เป็นพันธกิจหนึ่งที่สำคัญในกระบวนการยุติธรรม นับตั้งแต่การกำเนิดของงานสังคมสงเคราะห์ ตั้งแต่ระดับงานเฉพาะราย งานสังคมสงเคราะห์ชุมชน สู่การเข้าไปมีบทบาทสำคัญในกระบวนการยุติธรรม โดยถูกกำหนดให้เป็นส่วนงานหนึ่งในการขับเคลื่อนเพื่อให้มีการดำเนินงานตามตามยุทธศาสตร์ของกระทรวงยุติธรรม ระยะ 20 ปี (พ.ศ.2560–2579) อันเป็นยุทธศาสตร์ที่จัดทำขึ้นภายใต้กรอบแนวคิดตามแนวนโยบายสาธารณะ เช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560 วาระปฏิรูปประเทศ ยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี การสร้างความปรองดองสมานฉันท์ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 และนโยบาย Thailand 4.0 โดยกำหนดเป็นยุทธศาสตร์กระทรวงยุติธรรมระยะ 20 ปี ทั้งสิ้น 6 ยุทธศาสตร์ คือ ยุทธศาสตร์ที่ 1 การป้องกันและปราบปรามยาเสพติด ยุทธศาสตร์ที่ 2 การสร้างความปลอดภัยและความสงบสุขในสังคม ยุทธศาสตร์ที่ 3 การอำนวยความยุติธรรม ยุทธศาสตร์ที่ 4 การพัฒนากฎหมายและกระบวนการยุติธรรม ยุทธศาสตร์ที่ 5 การป้องกันและการปราบปรามอาชญากรรมด้านความมั่นคง และยุทธศาสตร์ที่ 6 การเสริมสร้างความปรองดองสมานฉันท์ (เสาวธาร โพธิ์กลัด, 2563)

สถานการณ์ของตำแหน่งนักสังคมสงเคราะห์ในกระบวนการยุติธรรมในปัจจุบัน ตามเอกสารเผยแพร่ของกรมราชทัณฑ์เรื่องการสำรวจข้อมูลนักสังคมสงเคราะห์ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2560 (เดือนสิงหาคม) พบว่ามีจำนวนตำแหน่งนักสังคมสงเคราะห์ทั้งสิ้น 150 ราย แบ่งเป็นระดับปฏิบัติการ 12 ราย ระดับชำนาญการ 137 ราย และระดับชำนาญการพิเศษ 1 ราย โดยปฏิบัติงานในเรือนจำทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค เห็นได้ว่าเมื่อเทียบอัตราส่วนผู้ต้องขังในช่วงเวลาเดียวกับที่มีการสำรวจจำนวนนักสังคมสงเคราะห์ (กรมราชทัณฑ์, 2562) พบว่าอัตราส่วนของนักสังคมสงเคราะห์ต่อผู้ต้องขังทั่วประเทศเท่ากับ 1 ต่อ 1,744 ซึ่งมากกว่าที่กำหนดไว้ในขณะที่ข้อกำหนดนานาชาติกำหนดให้อัตราส่วนนักสังคมสงเคราะห์ต่อผู้ต้องขังในหนึ่งเรือนจำเท่ากับ 1 ต่อ 3 (Thailand Institute of Justice, 2014) และเมื่อพิจารณาจำนวนนักสังคมสงเคราะห์ที่มีการปฏิบัติงานในส่วนของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน และศูนย์ฝึกเด็กและเยาวชนทั่วประเทศ พบว่า มีจำนวนนักสังคมสงเคราะห์ปฏิบัติงานเพียงแห่งละ 2 คน ซึ่งต้องปฏิบัติงานกับเด็กและเยาวชนในแต่ละสถานพินิจฯ หรือศูนย์ฝึกฯ ที่มีจำนวนมากถึงแห่งละ 300-400 คน (อารีรัตน์, 2560)

สะท้อนให้เห็นว่าในกระทรวงยุติธรรมนั้น ประสบกับความขาดแคลนทางด้านบุคลากรในตำแหน่งนักสังคมสงเคราะห์ ซึ่งมีหน้าที่ปฏิบัติงานตรงกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้กระทำความผิด หรือผู้เกี่ยวข้องกับการกระทำผิดมีความไม่สอดคล้องกันอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งอาจจะส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับงานสังคมสงเคราะห์ และอาจส่งผลกระทบต่อตัวชี้วัดการความสำเร็จตามนโยบายของกระทรวงยุติธรรม ที่กำหนดไว้ทั้งในด้านการลดความเหลื่อมล้ำจากการเข้าถึงบริการทางด้านกระบวนการยุติธรรม และการสร้างความปลอดภัยในแก่สังคมเนื่องจากขาดประสิทธิภาพดำเนินงานเพื่อการการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้กระทำความผิด และการเพิ่มขึ้นของการกระทำผิดซ้ำ หรือการเปลี่ยนสถานะของผู้กระทำผิดจากเด็กและเยาวชนสู่การเป็นผู้ใหญ่ที่กระทำผิดในอนาคต (เสาวธาร โพธิ์กลัด, 2563)

ในประเทศสหรัฐอเมริกา นักสังคมสงเคราะห์มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการยุติธรรม ตั้งแต่ช่วงก่อนปีคริสต์ศักราช 1970 จากคำจำกัดความตำแหน่งนักสังคมสงเคราะห์ในประเทศสหรัฐอเมริกา (Forensic Social Work) โดย National Organization of Forensic Social Work ได้กำหนดนิยามว่า นักสังคมสงเคราะห์ในกระบวนการยุติธรรมนั้น เป็นหนึ่งในนักสังคมสงเคราะห์ที่มีการปฏิบัติงานเฉพาะทาง โดยมีขอบข่ายการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย และระบบงานของกระบวนการยุติธรรม (The National Organization of Forensic Social Work, 2008) โดยมีขอบข่ายของนักสังคมสงเคราะห์วิชาชีพในกระบวนการยุติธรรมครอบคลุมถึงการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์คลินิก และจิตเวชศาสตร์สำหรับผู้มีพฤติกรรมเบี่ยงเบน หรือผู้ที่มีพฤติกรรมอาชญากรรม ในลักษณะของการบำบัด การฟื้นฟู และการประเมินผล โดยนักสังคมสงเคราะห์ในกระบวนการยุติธรรมได้มีการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการสองส่วนสำคัญด้วยกัน คือ

- 1) การให้บริการแก่ผู้ที่ตกเป็นเหยื่อของอาชญากรรม และ/หรือ กระบวนการยุติธรรม
- 2) การให้บริการแก่ผู้กระทำผิดที่เป็นเด็กและเยาวชนและผู้ใหญ่

หากวิธีการของญาณวิทยาคือการคิดหาเหตุผลจากประสบการณ์ทั่วไป และประสบการณ์ทางวิทยาศาสตร์แล้ว ญาณวิทยาแห่งวิชาชีพนักสังคมสงเคราะห์ในกระบวนการยุติธรรม เปรียบได้กับการให้บริการแก่ครอบครัวของผู้กระทำความผิดตามที่ National Organization of Forensic Social Work ได้ระบุถึงลักษณะงานของนักสังคมสงเคราะห์ในกระบวนการยุติธรรมของประเทศสหรัฐอเมริกาไว้ว่า นักสังคมสงเคราะห์ต้องมีการจัดหาสวัสดิการทางสังคมต่างๆ ให้แก่กลุ่มผู้ใช้บริการทั้งสองกลุ่มเพื่อเอื้อให้กลุ่มผู้เปราะบางนี้สามารถเข้าถึงสวัสดิการทางสังคม ที่รัฐจัดไว้ให้ได้อย่างเท่าเทียมกับประชาชนภาคส่วนอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้ต้องขังที่จำเป็นต้องให้บริการด้านการบำบัดฟื้นฟูทั้งทางร่างกายและจิตใจ การวางแผนที่จะเตรียมก่อนปล่อย และการจัดเตรียมชุมชน และการวิเคราะห์ถึงทรัพยากรที่เอื้อให้ผู้ต้องขังสามารถดำรงชีพอยู่ได้ภายหลังพ้นโทษ และไม่กลับไปกระทำผิดซ้ำ (Gumz, 2004)

จากงานศึกษาของ Brenda Dubois and Karla Krogsrud Miley (2002) ได้กล่าวถึงงานนักสังคมสงเคราะห์ในหน่วยงานราชทัณฑ์ที่จะต้องถูกนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูด้านสุขภาพจิต ด้านการใช้สารเสพติด ด้านการศึกษาและการฝึกวิชาชีพ การใช้ทักษะการประสานงานเป็นรายบุคคล (Case

coordination skill) เป็นสิ่งสำคัญเนื่องจากสภาพปัญหาของผู้กระทำผิดมีความหลากหลายและความต้องการขอรับบริการก็มีมากเช่นเดียวกัน นักสังคมสงเคราะห์อาจจะต้องปฏิบัติกับผู้กระทำผิดเป็นรายบุคคลและเป็นกลุ่มเล็ก ๆ เพื่อให้ความช่วยเหลือในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและสามารถปรับตัวให้สามารถใช้ชีวิตในสถานที่ควบคุมซึ่งจะมีปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้นภายในซึ่งจะอยู่คู่ขนานไปกับปัญหาเหล่านี้ เช่น การใช้ความรุนแรง การข่มขืนทางเพศ การตกเป็นเหยื่อทางด้านจิตใจ การคุ้มครองกิจกรรมที่ผิดกฎหมาย โฮโมเซกซวล การทะเลาะวิวาท ความขัดแย้งทางด้านเชื้อชาติและการพึ่งสารเคมี (เสาวธาร โพธิ์กลัด, 2563)

เนื่องจากงานวิชาชีพศึกษาถึงบ่อเกิด ธรรมชาติ ขอบเขตของความรู้ ซึ่งสามารถอธิบายวิธีการทางสังคมสงเคราะห์ในการะบวนการยุติธรรมได้ในฐานะผู้สนับสนุนหรือแก้ต่าง (advocacy) เป็นตัวแทนหรือนายหน้า (brokerage) และเป็นตัวเชื่อม (linkage) ระหว่างผู้กระทำผิดกับสถานควบคุมกับชุมชนของผู้กระทำผิด การให้บริการเครือข่ายเหล่านี้อาจจะมีประโยชน์ต่อผู้กระทำผิดและครอบครัว นอกเหนือจากนี้บริการที่จัดให้ของนักสังคมสงเคราะห์อาจจะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของคณะกรรมการพิจารณาการพักการลงโทษและในระหว่างการศึกษาพิจารณาคดี

อีกทั้ง Armando T. Morales , Bradford W. Sheafor (2002) ได้กล่าวว่างานสังคมสงเคราะห์ในการะบวนการยุติธรรมอาจเป็นงานเล็ก ๆ แต่มีความสำคัญในส่วนของการบำบัดแก้ไขผู้กระทำผิดและในการะบวนการยุติธรรม นักสังคมสงเคราะห์ด้านการบำบัดแก้ไขผู้กระทำผิดได้รับการจ้างให้ปฏิบัติงานในศาล , พนักงานพักการลงโทษ (Parole Officer) , และเจ้าหน้าที่คุมประพฤติ (Probation Officer) รวมทั้งการปฏิบัติงานด้านการราชทัณฑ์ (Correctional Officer) บ่อยครั้งพบว่านักสังคมสงเคราะห์ที่ปฏิบัติงานด้านบำบัดแก้ไขผู้กระทำผิดมักจะมีประสบการณ์เพราะว่าโครงสร้างของการบริการอยู่บนพื้นฐานของการลงโทษและการถูกควบคุมตัวของผู้กระทำผิด ซึ่งจะขัดแย้งในหลาย ๆ ด้านกับค่านิยม (values) และหลักการทางด้านสังคมสงเคราะห์ เพราะว่าจากประสบการณ์ของนักวิชาชีพที่ปฏิบัติงานด้านนี้พบว่าปัญหามาจากพื้นฐานการปฏิบัติหน้าที่ทางสังคม (Social functioning) ซึ่งนักสังคมสงเคราะห์ก็มีส่วนที่จะสนับสนุนให้เกิดการสร้างคุณค่านี้ด้วย (เสาวธาร โพธิ์กลัด, 2563)

การอธิบายภาววิทยาและตรรกวิทยาของงานสังคมสงเคราะห์ในการะบวนการยุติธรรม โดยมุ่งไปที่การบำบัดแก้ไขผู้กระทำผิดประกอบด้วยผู้กระทำผิดที่มาจากหลากหลายทางสังคม ทั้งเป็นเด็ก เยาวชน ผู้ใหญ่ ชาย หญิง ฐานะร่ำรวยและยากจน เป็นสมาชิกของกลุ่มที่มีอิทธิพล และชนกลุ่มน้อย และแม้แต่นักการเมือง โดยมากมีการเริ่มต้นตั้งแต่มีการจับกุม และไปสิ้นสุดลงที่บุคคลนั้นได้รับการปล่อยตัว นักสังคมสงเคราะห์บางคนมีหน้าที่ให้บริการในฐานะหรือทำงานกับเยาวชนที่กระทำความผิดในโปรแกรมการหันเหคือออกจากกระบวนการยุติธรรม ซึ่งนักสังคมสงเคราะห์จะต้องใช้วิธีการแทรกแซงในภาวะวิกฤต (Crisis Intervention) หรือ บริการส่งต่อ (referral services) ในช่วงเวลา ณ ที่ถูกจับกุม โปรแกรมเหล่านี้จะช่วยนำคนออกไปจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาและนำไปสู่การจัดบริการด้านชุมชนที่มีความเหมาะสมมากกว่า นักสังคมสงเคราะห์จะเป็นผู้จัดเตรียมประวัติทางด้านสังคมและทำการประเมินผลเป็นรายบุคคลด้านจิตสังคม (psychosocial assessment) ที่เกี่ยวข้องกับอาชญากรรมในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของข้อมูลเพื่อให้ศาลใช้ในการพิจารณาคดี ถ้านักสังคมสงเคราะห์ผู้นั้น

ปฏิบัติงานในฐานะพนักงานคุมประพฤติ นักสังคมสงเคราะห์ผู้นั้นก็ต้องใช้วิธีการให้คำปรึกษาเป็นรายบุคคล ครอบครัว หรือใช้กลุ่มในการให้คำปรึกษาแนะนำ และการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ถูกกล่าวหาเพื่อให้พวกเขาเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ซึ่งเป็นลักษณะงานที่เหมาะสมในส่วนของการปฏิบัติงานด้านการคุมประพฤติและป้องกันการสะสมปัญหาจากการพัฒนา

บทสรุป

ตำแหน่งแห่งที่ของนักสังคมสงเคราะห์ที่ปฏิบัติงานในส่วนของการราชทัณฑ์หรือในสถานที่ที่มีการควบคุมตัวนักสังคมสงเคราะห์เหล่านี้ก็ต้องจัดให้มีการให้คำปรึกษาและการให้บริการในส่วนของการติดต่อกับโลกภายนอก ซึ่งจะต้องครอบคลุมไปถึงครอบครัว การสร้างศักยภาพของการเป็นลูกจ้างให้กับผู้ถูกควบคุมตัว และการประสานงานบริการกับเครือข่ายในชุมชน ซึ่งจะจัดให้มีการสนับสนุนช่วยเหลือแก่บุคคลเหล่านั้นเมื่อได้รับการปล่อยตัว ถ้าบุคคลเหล่านั้นได้รับการพักการลงโทษ นักสังคมสงเคราะห์จะต้องเป็นนักสังคมสงเคราะห์ด้านการพักการลงโทษหรือทำงานในบ้านกึ่งวิถี (Half way house) ที่ซึ่งบุคคลเหล่านั้นอาจจะต้องเข้าไปพักอาศัยก่อนเมื่อไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างสมบูรณ์เมื่อกลับคืนสู่ชุมชน

เมื่อพิจารณาลักษณะงานสังคมสงเคราะห์ในกระบวนการยุติธรรม งานสังคมสงเคราะห์ได้รับอิทธิพลสำคัญจากประเทศสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในห้วงเวลาที่กระบวนการยุติธรรมมีการเปลี่ยนแปลงจากแนวคิดการลงโทษสู่แนวคิดของการบำบัดและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้กระทำผิด ภาระหน้าที่ของนักสังคมสงเคราะห์ในกระบวนการยุติธรรมไทยในยุคแรกเริ่มจึงถูกกำหนดให้มีหน้าที่หลักในการช่วยเหลือ สนับสนุน และปกป้องสิทธิของผู้ที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาทั้งผู้ที่ตกเป็นเหยื่อและผู้กระทำผิด นอกจากนี้ นักสังคมสงเคราะห์ในการบวนการยุติธรรมของไทยยังมีหน้าที่จัดโปรแกรมการบำบัดพฤติกรรมและจัดหาบริการและสวัสดิการทางสังคมให้แก่ผู้ที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาและครอบครัวอีกด้วย งานสังคมสงเคราะห์ในระบบงานยุติธรรมของประเทศไทยมีจุดเริ่มต้นที่ชัดเจนโดยมีลักษณะเป็นกองงานในกรมราชทัณฑ์ สังกัดกระทรวงยุติธรรมและมีตำแหน่งงานนักสังคมสงเคราะห์ เมื่อ พ.ศ.2531 โดยแยกตัวมาจากกรมการพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ภายใต้การดูแลของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งกองงานสังคมสงเคราะห์ในกรมราชทัณฑ์มีการกิจหลักในการจัดหาสวัสดิการให้กับผู้ต้องขังระหว่างถูกควบคุมตัวในเรือนจำและทัณฑสถานทั่วประเทศ นอกจากนี้กองงานฯ ยังเป็นส่วนงานที่ทำหน้าที่จัดโปรแกรมการบำบัดเพื่อเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยให้แก่ผู้ต้องขัง และสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานภาคประชาสังคมโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเตรียมพร้อมทั้งผู้ต้องขังและชุมชนก่อนที่จะมีการปล่อยตัวผู้ต้องขังสู่ชุมชนและเป็นการป้องกันการกระทำผิดซ้ำของผู้พ้นโทษ (กองงานสังคมสงเคราะห์ กรมราชทัณฑ์, 2560; เสาวคนธ์ และคณะ, 2550)

งานสังคมสงเคราะห์ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทยนั้น ยังเป็นส่วนหนึ่งของงานฝึกวิชาชีพเด็กและเยาวชนภายใต้การดำเนินงานของศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนทั่วประเทศ (กระทรวงยุติธรรม, 2560) แม้ว่างานสังคมสงเคราะห์ในระบบงานยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทยจะมีการดำเนินงานมา

มากกว่า 30 ปี แต่กระนั้นจำนวนนักสังคมสงเคราะห์โดยเฉพาะในเรือนจำ และทัณฑสถานหรือศูนย์ฝึกและอบรม เด็กและเยาวชนที่มีสถานที่ตั้งอยู่ในส่วนภูมิภาคยังมีจำนวนไม่เพียงพอต่อความต้องการ นอกจากนี้ นักสังคม สงเคราะห์ในบางเรือนจำและทัณฑสถานอาจจะต้องปฏิบัติงานตำแหน่งงานอื่น เช่น นักทัณฑวิทยา เนื่องด้วย ตำแหน่งของนักสังคมสงเคราะห์ในส่วนภูมิกานั้นมีจำนวนอัตราค่อนข้างจำกัดมากกว่าในส่วนกลาง (สุทธิศา, 2518; Thailand Institute of Justice, 2014)

ขอบเขตทางภววิทยาของงานสังคมสงเคราะห์ในกระบวนการยุติธรรม ยังปรากฏในปริมนทลวิชาชีพอื่นๆ ด้วยเช่นกัน ซึ่งแน่นอนว่ามีการปฏิบัติงานโดยใช้หลักการและทักษะทางสังคมสงเคราะห์ อาทิ เจ้าพนักงานคุม ประพฤติ สังกัดกรมคุมประพฤติ รวมถึงนักสังคมสงเคราะห์ซึ่งไม่ได้มีตำแหน่งในหน่วยงานภายใต้สังกัดกระทรวง ยุติธรรมแต่ทำหน้าที่ตามพระราชบัญญัติประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 20) พ.ศ. 2542 ซึ่ง กำหนดให้มิ้นักสังคมสงเคราะห์เข้าร่วมในกระบวนการยุติธรรมที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน เพื่อให้สอดคล้องกับ อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กและกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ในมาตรา 80 วรรคหนึ่ง (เสาวณี เจษฎารักษ์, 2543) เป็นต้น

ปรากฏการณ์ที่น่าสนใจสำหรับสังคมไทยปัจจุบันคือ นักสังคมสงเคราะห์ในกระบวนการยุติธรรม ไม่ เพียงแต่ปฏิบัติหน้าที่เฉพาะกับผู้ที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมซึ่งจัดว่าเป็นกลุ่มผู้เปราะบางทางสังคมเท่านั้น หากแต่ ยังต้องมีการบูรณาการศาสตร์กับวิชาชีพที่เกี่ยวข้องกับผู้เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมในหลายศาสตร์ด้วยกัน อาทิ กลุ่มครอบครัว ชุมชน องค์กรหรือสถาบันทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ตลอดจนผู้ที่มีสถานะเป็นผู้ได้รับผลกระทบ จากอาชญากรรมหรือจากการดำเนินงานของกระบวนการยุติธรรม ซึ่งผู้ปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์มีความจำเป็น อย่างยิ่งที่จะต้องมั่งคั่งความรู้ และมีฐานคิดในการปฏิบัติงานภายใต้ปรัชญาสังคมสงเคราะห์ และได้รับการฝึกฝน วิธีการ เทคนิคการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์กับกลุ่มผู้เปราะบางอย่างถูกต้องและเหมาะสม

ดังนั้นตำแหน่งนักสังคมสงเคราะห์ในกระบวนการยุติธรรมจึงมีความจำเป็น แต่เนื่องจากจำนวนผู้มี ตำแหน่งที่มีจำนวนน้อย กลายเป็นข้อจำกัดทางด้านบุคลากร ซึ่งอาจจะส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลของ การปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับงานสังคมสงเคราะห์ และอาจส่งผลกระทบต่อตัวชี้วัดการความสำเร็จตามนโยบาย ของกระทรวงยุติธรรมที่กำหนดไว้ทั้งในด้านการลดความเหลื่อมล้ำจากการเข้าถึงบริการทางด้านกระบวนการ ยุติธรรม และการสร้างความปลอดภัยในแก่สังคมเนื่องจากขาดประสิทธิภาพดำเนินงานเพื่อการการปรับเปลี่ยน พฤติกรรมของผู้กระทำความผิด และการเพิ่มขึ้นของการกระทำผิดซ้ำ หรือการเปลี่ยนสถานะของผู้กระทำความผิดจาก เด็กและเยาวชนสู่การเป็นผู้ใหญ่ที่กระทำผิดในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงยุติธรรม. (2560). *ยุทธศาสตร์กระทรวงยุติธรรมระยะ 20 ปี*. นนทบุรี: กระทรวงยุติธรรม.

กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม. (ม.ป.ป.). *กรอบการปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์ในกรมราชทัณฑ์*. นนทบุรี:

กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม.

- กองงานสังคมสงเคราะห์ กรมราชทัณฑ์. (2560). *แบบสำรวจข้อมูลนักสังคมสงเคราะห์ ประจำปีงบประมาณ 2560*. นนทบุรี: กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม.
- กิตติพัฒน์ นนทปัทมเดช. (2550). *พื้นฐานแนวความคิดและปรัชญาสังคมสงเคราะห์*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จงจิตต์ โสภณคณาภรณ์. (2543). *สังคมสงเคราะห์เบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์. (2540). *ทฤษฎีและการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นงลักษณ์ เอ็มประดิษฐ์. (2541). *การสังคมสงเคราะห์กับการให้คำปรึกษา*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ทัศนีย์ ลักษณะวิชช. (2542). *การสังคมสงเคราะห์ชุมชน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ยุพา วงศ์ไชย. (2523). *ทฤษฎีการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์*. กรุงเทพฯ: แสงรุ่งการพิมพ์.
- ระพีพรรณ คำหอม. (2545). *สวัสดิการสังคมกับสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สามเจริญพาณิชย์.
- วันทนี วาสีสิน. (2546). *สังคมสงเคราะห์คลินิก*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุทิดา มณีเพชร. (2518). *ทัศนะของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ต่องานสังคมสงเคราะห์ในเรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานคร*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารสังคม). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ
- สุดจิต เจนนพกาญจน์. (2545). *บทบาทและแนวทางการดำเนินงานสังคมสงเคราะห์ศึกษาเฉพาะกรณีสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน*.
- สายจิตร์ สิงห์เสนี. (2541). *สังคมสงเคราะห์จุลภาค*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เสาวคนธ์ เกษฏารักษ์ และคณะ (2550). *การเสริมสร้างสมรรถนะและการศึกษาเปรียบเทียบเพื่อพัฒนางานสังคมสงเคราะห์ในงานราชทัณฑ์*. นนทบุรี: กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม.
- เสาวธาร โพธิ์กลัด. (2563). *งานสังคมสงเคราะห์ในระบบงานยุติธรรม: บทบาท หน้าที่ของนักสังคมสงเคราะห์ในกระบวนการยุติธรรมเพื่อสร้างความปลอดภัยและความสงบสุข และลดความเหลื่อมล้ำของสังคมไทยภายใต้ยุทธศาสตร์กระทรวงยุติธรรมระยะ 20 ปี (พ.ศ.2560-2579)*, รายงานสืบเนื่องในวันสถาปนาคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ ครบรอบ 66 ปี สังคมสงเคราะห์และสวัสดิการสังคม: การปลดล็อกความเหลื่อมล้ำสู่ความยั่งยืน, หน้า 100 – 115.
- สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (2554). *มาตรฐานกำหนดตำแหน่งและกรอบการปฏิบัติงานนักสังคมสงเคราะห์*. (บัญชีมาตรฐานกำหนดตำแหน่ง). สืบค้นเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2564, เข้าถึง ได้จาก <http://www.ocsc.go.th/job/สังคมสงเคราะห์>
- อารีรัตน์ อติชัยเดชรินทร์. (2560). *ข้อท้าทายงานสังคมสงเคราะห์ในกระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชนต่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาคriminal และเยาวชนกระทำผิดซ้ำ*. รายงานสืบเนื่องการสัมมนาวิชาการเนื่องในโอกาสสถาปนาคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีที่ 65, หน้า 194-205. กรุงเทพฯ: คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Brenda Dubois, Karla Krogsrud Miley. (2002). *Social Work : An Empowering Professional* 4th Edition. USA.

Gumz, E. J. (2004). American social work, correction and restorative justice: An appraisal. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 48(4), 449-460. doi: 10.1177/0306624X03262516.

Hairston, C. F. (1997). *Family programs in state prisons*. In C. A. McNeece & A. R. Roberts (Eds.), *Policy and practice in the justice system* (pp. 143-157). Chicago: Nelson-Hall.

Phoglad, S. (2019). *Pre-release rehabilitation programs for women incarcerated for drug-related offenses in Thailand*. (Dissertation, Widener University).

The Thailand Institute of Justice. (2014). *Women prisoners and the implementation of the Bangkok Rules in Thailand*. Bangkok: Thailand Institute of Justice (Public organization).